

МЕДІЙНА Й ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СУКУПНІСТЬ БАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Іванов Сергій Аркадійович,

доцент кафедри інформатики та інформаційних технологій в освіті Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат технічних наук, zoippro.ivanov.mil@gmail.com.

Анотація. У статті розглядається медіа та інформаційні технології для придбання нових знань у процесі освіти людини впродовж усього життя. Представлено авторське визначення ключових понять «дані», «інформація», «знання», «медіа», «грамотності». Наведено досвід проведення тренінгів «Упровадження медіа та інформаційної грамотності в навчальних закладах» у системі післядипломної освіти Запорізької області.

Ключові слова: дані, інформація, грамотність, знання, медіа, освіта.

Різні дослідження у сфері якості праці переконливо показують зростання ринкового попиту на нерутинні, інтерактивні та аналітичні навички та одночасно зниження попиту на будь-які рутинні і нерутинні ручні навички. За останні півстоліття частка нерутинних навичок у структурі будь-якої роботи зросла з 50 до 65 відсотків. За прогнозами через 20 років частка рутинних навичок знизиться до 45–35 відсотків. Такі тенденції зумовлюють необхідність радикальних змін у системі освіти в напрямку навчання методів самостійного набуття знань і умінь, орієнтованих на нерутинні інтерактивні й аналітичні навички. Недооцінка цього призводить до величезних витрат роботодавців на перенавчання співробітників [1]. Йдеться не тільки про шкільну освіту: учителів, які отримали педагогічну освіту в минулому столітті й не можуть уявити собі, якими знаннями, вміннями і навичками має володіти молода людина через 10–15 років. У динамічно мінливому світі основною аудиторією безперервної освіти і самоосвіти стають дорослі.

Дискурс актуальності безперервної освіти вже став основою територією філософії освіти. Розв'язання проблем, що виникають, повинно перейти в практичну площину створення й освоєння педагогічних технологій освіти і самоосвіти, тобто придбання нового знання і його використання на благо людини, природи і суспільства. Думається, що тут можливі три основні стратегії:

- 1) пошук і придбання «готового» знання;
- 2) «витяг» знання з «готової» інформації;
- 3) отримання нового знання шляхом послідовного перетворення даних у цінну інформацію, яка підлягає осмисленню.

Слід звернути увагу на категоріальне розрізнення використаних тут термінів: *дані, інформація, знання*. Взагалі кажучи, труднощі введення і прийняття єдиного категоріального апарату наштовхуються на філософсько-лінгвістичну проблему відмінності категорій *поняття* і *концепт*. Ми поділяємо позицію основоположника концептуалізму П'єра Абеляра, згідно з якою, концепт включає в себе не тільки поняття як один зі своїх рівнів, а й емоції, інтуїцію, афекти, почуття і т. п. [2]. Думається, що, у кінцевому рахунку, докази відмінності між концептом і поняттям повинні спиратися не тільки на суб'єктивно-філософське розуміння лінгвістичних проблем. На наш погляд, мова повинна йти про те, як народжується думка і сенс у корі головного мозку. І тут доречно міркувати про те, що поняття пов'язує (схоплює) лише позначуване і позначає, і для цього «схоплювання» цілком достатньо збудження невеликої кількості ансамблів нейронів головного мозку, швидше за все

в лобовій корі. У разі ж концепту, йдеться про зв'язування (збудження, задіяння) більш великої кількості ансамблів нейронів, розташованих не тільки в лобовій, але і в інших зонах, зокрема, в лівій скроневій корі Верніке [3]. Існування цих асоціацій принципово відрізняється у різних індивідів, від практично повної відсутності або слабких зв'язків до добре структурованих у результаті напруженої розумової роботи.

Повертаючись до теми стратегій придбання нових знань визначатимемо дані як синтаксичні сигнали, набір символів, який безвідносний до їх семантичного смислу. Уявляється, що в даному випадку термін *дані* є поняттям. Зовсім інше ставлення до терміну *інформація*. У разі прочитання або проголошення цього слова в головному мозку людини, знайомої з різними теоріями інформації, природою успадкування інформації в біологічних системах, ролі інформації в технічних системах, нарешті, з філософським осмисленням інформації негайно збуджуються раніше сформовані асоціації нейронів, які містять ментальні відбитки, суб'єктивні словесні або емоційні образи, пов'язані з цим терміном. І тут думка не тільки багатогранна й об'ємна, вона породжує нові смисли, нові уявлення, що у філософії зветься порізмами, тобто «... таке твердження, сформульоване в ході рішення будь-якого завдання, яке за змістом своїм охоплює набагато ширшого кола явищ, ніж той, до якого ця задача ставилася» [4]. Чітко розуміючи складність концепту *інформація*, у цьому випадку доцільно інтерпретувати цей термін як структуровані (оброблені) *дані*, розглянуті з урахуванням деякої їх семантичної сутності. Не менш складний за своєю семантичною структурою концепт *знання* домовимося розуміти як корисну інформацію, що забезпечує досягнення певної мети або встановлює деякий зв'язок або є визначеною цінністю.

Тоді процес придбання нового знання можна представити як послідовний або ітераційний процес руху думки за таким маршрутом: 1) формулювання мети отримання знання; 2) пошук даних і формування бази даних; 3) формування інформаційної моделі на основі обробки і структурування даних; 4) витяг знання на основі аналізу інформаційної моделі; 5) застосування придбаного знання на благо людини, природи та суспільства.

Представляючи процес отримання нового знання на основі наведеного розумового маршруту, ми фактично формуємо за досить частого слідування подібного алгоритму стійкі зв'язки ансамблів нейронів, розташованих у різних зонах головного мозку. Зрозуміло, що можливі й інші варіанти знанняного маршруту. Однак, на наш погляд, тут головне полягає в тому, щоб оволоді-

ти технологіями досягнення результату на кожному етапі представленого маршруту. Наразі приймається за зомовчуванням, що володіння цими технологіями передбачає наявність того чи іншого виду базових умінь пошуку даних, їх обробки і представлення у вигляді тієї чи іншої інформаційної моделі.

Базові вміння, про які йшлося, припускають наявність того чи іншого виду грамотності. Цей термін не меншою мірою ніж терміни *інформація* або *знання* приховує в собі достатньо складний за своєю структурою зміст, тобто є *концептом*. Цілком очевидно, що це семантичне ускладнення відображає нові реалії, що виникають в наш час, час інформаційно-комунікаційних технологій і динамічного розширювання сфери знань. Навіть побіжне знайомство з літературними джерелами свідчить про появу нових смислів і значень концепту *грамотність*. У багатьох джерелах під *грамотністю* розуміється не тільки вміння читати і писати, але також володіння деякими навичками і навіть знаннями. Наприклад, *інформаційна грамотність* інтерпретується як «... вміння формулювати інформаційну потребу, запитувати, шукати, відбирати, оцінювати і переробляти інформацію, у якому б вигляді вона не була» [5]. Останнім часом було потрібно значно розширити периферію цього концепту, внаслідок чого з'явилися такі складні терміни як «багаторазова грамотність» (Multiple Literacies), «багатомодальна грамотність» (Multimodal literacy), «поліграмотність» (Poliliteracy), «мультиграмотність» (Multiliteracy), нарешті, «трансграмотність» (Transliteratecy) [6]. У російській мові слово грамотність походить від грецького *граммата* (γεβμμαβββ), первісний зміст якого зв'язувався з лінією, рисою, взагалі з будь-яким письмовим знаком [7]. У семіотичі під знаком «... розуміється будь-яка матеріальний об'єкт, чуттєво сприйманий суб'єктом і використований для позначення, уявлення, заміщення іншого об'єкта, званого значенням даного знака» [8].

І якою б не була семіотична система, людина, яка здатна поставити у відповідність сукупності цих знаків якийсь сенс, може вважатися грамотною. Це означає, що в його мозку склалися і зміцнилися синаптичні зв'язки між накресленням знаків і їх понятійним змістом. Іншими словами, грамотність — це здатність сприйняти сенс, закладений в будь-якому тексті, що складається з набору (сукупності) знаків, що належать конкретній знакової (семіотичній) системі. Або, коротше, грамотність — це володіння певною семіотичною системою.

Отже, *медійну та інформаційну грамотність* слід розуміти як освоєння певної кількості семіотичних систем, які складають основу мови медіатекстів та інструментарію їх обробки і сприйняття. У контексті мети цієї статті очевидно слід розглядати рівні грамотності не по відношенню до її виду (комп'ютерна, медійна, інформаційна, мережева і т. д.), а по відношенню до певного етапу отримання знань.

1. Формулювання мети придбання знань (постановка задачі, проблеми). Стратегічно сутність освіти в особистісно-орієнтованому розумінні зводиться до усвідомлення цінності формування розвинутого *тезауруса*. Під *тезаурусом* будемо розуміти сукупність відомостей, відносин, семантичних зв'язків, нарешті, емоцій, якими володіє індивідуум. Можна взагалі стверджувати, що процес навчання є процесом розширення і реструктурування індивідуального тезауруса. Як тонко помітив Мішель Монтень, «Мозок, добре влаштований, коштує

більше, ніж мозок, добре наповнений». Попри це, тезаурус як динамічна система образів-значень здатна індукувати внутрішню мову і, в процесі її циркуляції, породжувати нові знання [9]. Розвинений особистісний тезаурус є основою формування трудового потенціалу індивідуума на сучасних ринках оренди трудових послуг.

На етапі постановки задачі ефективним способом візуального її подання є технологія MindMapping, що реалізує асоціативний спосіб мислення. Тут вельми корисною є програма XMind, що володіє простим інтерфейсом за широких концептуальних можливостей [10]. Цей програмний засіб надає можливості ефективного планування виконання завдання, реалізує графічне представлення своїх ідей, шляхом їх концептуальної організації, що дозволяє підключати будь-які види даних (текст, цифри, аудіо, відео, сайти і т. д.).

2. Пошук і збереження даних. Головним тут є формування сукупності даних, необхідних для отримання кінцевого результату — нового знання. Чітке формулювання поставленого завдання сприяє мінімізації трудових витрат на цьому етапі. Тут пошук розуміється як сукупність логічних і технічних операцій, що мають кінцевою метою знаходження документів, відомостей про них, фактів, даних, які відповідають запиту споживача. Грамотність пошуку проявляється у володінні відповідними знаковими системами. Так пошук за рубрикаторм передбачає вміння орієнтуватися в пошукових каталогах, що є добіркою посилань на інші ресурси Інтернету. Розширений пошук передбачає володіння користувачем конкретною мовою запитів, заснованою на знанні певних правил (знакова система). Корисно сформулювати список посилань на проблемно-орієнтовані інтернет-ресурси. На цьому етапі надзвичайно важливе критичне ставлення до відбору для подальшого аналізу даних. Перш за все, їх якісна оцінка повинна базуватися на таких властивостях, як авторитетність і компетентність джерела, зрозумілість, своєчасність, надійність і порівнянність отриманих даних.

Для збору даних, знайдених у процесі пошуку, корисно використовувати технологію, реалізовану програмним засобом Evernote, що дозволяє фіксувати і зберігати дані різних типів і форматів, включаючи зміст сайтів, записувати голосові повідомлення. Ефективною можливістю є синхронізація заміток, що дозволяє організувати роботу з практично будь-якого пристрою, який має доступ до інтернету. Для зберігання й організації спільного доступу ефективними є хмарні технології, що дозволяють користувачам зберігати свої дані на серверах у хмарі і ділитися ними з іншими користувачами в Інтернеті (Dropbox, Google-диск, Yandex-диск).

Слід ще раз звернути увагу на те, що процес придбання нових знань можна реалізувати, минаючи етапи пошуку даних і їх упорядкування, тобто може зводитися до «привласнення» знань вже «упакованих» у тій чи іншій дидактичній формі. Іншими словами, необхідно володіти інформаційними технологіями пошуку у відкритих освітніх ресурсах відповідних ресурсів у вигляді навчальних дистанційних курсів, тренінгів і т. д. [11].

3. Формування інформаційної моделі на основі обробки і структурування даних. Для досягнення кінцевої мети (придбання нового знання) даним, зібраним на попередньому етапі, необхідно надати якусь візуальну форму. Тут доречно згадати, що початковий смисл латинського слова *informatio* — «надання форми, властивостей» [12]. Тобто, третій етап полягає в структуруванні зібраних

них раніше даних у тій чи іншій формі, яка представляється зручнішою для аналізу і здобування знань. Такою формою можуть бути графіки, таблиці і діаграми, для побудови яких потрібно *інформаційна грамотність*, тобто володіння знаковими системами (інтерфейсом) таких програм, як Graph або Excel. Більш змістовною з позицій процесу пізнання є інфографіка як спосіб візуалізації даних. У даний час існує досить багато програмних засобів, що дозволяють будувати ефективні і змістовні інфограми, серед яких можна вказати такі як pictochart, infogr.am, datavisualization.ch, Google public data explorer і набір інших. Будь-який аудіовізуальний твір можна розглядати як структурування розрізнених кадрів на основі єдиного, концептуального, художнього задуму. Тут інформацію слід розуміти як дані, розглянуті з урахуванням їх деякої семантичної сутності.

4. Витяг знання на основі аналізу інформаційної моделі. Взагалі кажучи, важко уявити будь-які комп'ютерні технології, призначені для вилучення знання (неявно існуючого смислу) у тій чи іншій інформаційній моделі. Тут чільну роль відіграють, по-перше, рівень розвиненості особистісного тезауруса, а, по-друге, рівень фасцинації, що є незалежним від інформації комунікативним феноменом, що складається із захопленості адресата вмістом сприйманого тексту, у психологічному підпорядкуванні уяви і волі людини [9]. Тут доцільно, слідуючи Ю.М. Лотману, розрізнити дві моделі комунікації, використані для двох різних каналів [13]. По першому каналу здійснюється комунікаційна взаємодія, коли, в нашому випадку, носій знання (адресант) відділений від його одержувача (адресата). Другий канал має на увазі злитість, суміщення двох ролей адресанта і адресата. У цьому випадку медіа як канал, замкнений сам на себе, а комунікація є автокомунікацією, де зовнішній текст перетворюється у внутрішню мову. Тут надзвичайно важливою є думка Ю.М. Лотмана про те, що зовнішній текст, який ініціює автокомунікацію, виступає як «стимулятор розвитку думки» [13, с. 231]. Але як у першому, так і в другому випадку знання лише тоді «привласнюються» індивідумом, коли зовнішній текст (контент інформаційної моделі) перетворюється у внутрішню мову. Тобто, смисл придбаного ззовні або шляхом власних інтелектуальних зусиль неодноразово проговорюється і навіть дискутується із самим собою або з уявним «іншим», або аудиторією. Результатом «привласнення» знань завжди є перебудова особистісного тезауруса шляхом формування нових концептів і встановлення нових відносин між існуючими концептами (розумовими сутностями). Або, мовою психофізіології, — шляхом формування нових нервових зв'язків між ансамблями нейронів у корі головного мозку.

5. Застосування отриманого знання на благо людини, природи чи суспільства. Сократ стверджував, що «існує лише одне добро — знання і лише одне зло — неучтво». Історія ж наукових відкриттів переконливо свідчить, що етичні проблеми знання, особливо в інформаційному, глобалізованому світі стають пріоритетними. Немає сумнівів, що формування розвинутого особистісного тезауруса є благом для конкретного індивідуума. Але залишається етична проблема спрямованості застосування цього знання. Знання може бути нейтральним лише в тому випадку, якщо воно набувається або для задоволення інтелектуальної потреби або для кваліфікаційного підтвердження рівня компетентності. Розгляд етичних проблем використання знань в інших випадках

виходить за межі даної статті. Додамо лише, що йдеться про новий гуманізм, якому в глобальному суспільстві треба приділяти першорядну увагу з урахуванням нового почуття поваги до множинності й культурного розмаїття з метою формування нової культури світу [14].

Іванов С. А. Медійная і інформаційна грамотність як совокупність базових технологій в системі неперервного образования

Анотация. В статье рассматривается медиа и информационные технологии для приобретения новых знаний в процессе образования человека на протяжении всей жизни. Представлены авторские определения ключевых понятий «данные», «информация», «знание», «медиа», «грамотность». Приведен опыт проведения тренингов «Внедрение медиа и информационной грамотности в учебных заведениях» в системе последилового образования Запорожской области.

Ключевые слова: данные, информация, грамотность, знание, медиа, образование.

Ivanov Sergey A. Media and information literacy as a complex of basic technologies in the lifelong education

Annotation. The article deals with media and information technology to acquire new knowledge in the education rights for life. Presented by the author's definition of key concepts of «data», «information», «knowledge», «media», «literacy.» Powered experience training «Introduction of media and information literacy education» in post-graduate education Zaporozhye region.

Key words: date, information, literacy, knowledge, media, longlife education.

Література

1. Кузьминов Я. И. Презентация доклада [Электронный ресурс] / Официальный сайт экспертных групп по обновлению «Стратегии — 2020». — Режим доступа: strategy2020.rian.ru/stenograms/20110511/366060951.htm.
2. Неретина С.С. Тропы и концепты [Текст] / С.С. Неретина. — М.: РАН. Ин-т философии, 1999. — 27 с.
3. Иваницкий А. Физиологические основы сознания [Электронный ресурс] / NEUTRINO Научный Интернет-журнал. — Режим доступа: http://www.den-za-dnem.ru/page.php?article=381.
4. Корогодина В.И., Корогодина В.Л. Информация как основа жизни. — Дубна: Издательский центр «Феникс», 2000. — 208 с.
5. Громова О. Развитие информационной грамотности учащихся в школьной и детской библиотеке // Библиотека в школе — первое сентября. — 2006. — №17. — С. 42.
6. Колесникова И.А. Новая грамотность и новая неграмотность двадцать первого столетия // Непрерывное образование: XXI век. — 2013. — №2.
7. Большой древнегреческий словарь [Электронный ресурс] / Словарный запас. — Режим доступа: http://slovarus.info/grk.php?id=%26%23947%3B&pg=9.
8. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс] / Сайт Института философии РАН. — Режим доступа: http://iph.ras.ru/elib/1136.html.
9. Мусхелишвили Н.Л., Шрейдер Ю.А. Автокоммуникация как необходимый компонент коммуникации // НТИ. Сер. 2. — 1997. — № 5. — С. 1–10.
10. The most Popular Mind Mapping Tool // [Электронный ресурс] / Сайт XMind. — Режим доступа: http://www.xmind.net/.
11. World Open Educational Resources Congress // [Электронный ресурс] / Site of UNESCO/ — Режим доступа: http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/events/calendar-of-events/events-websites/World-Open-Educational-Resources-Congress.
12. Седов А.Е. Этюды био-этики // [Электронный ресурс] / Сервер современной прозы. — Режим доступа: http://www.proza.ru/2008/04/18/507.
13. Лотман Ю.М. О двух моделях коммуникации в системе культуры // Тр. по знаковым системам. Вып. 6. — Тарту, 1973. — С. 227–243.
14. Юдин Б.Г. В фокусе исследования — человек: этические регулятивы научного познания. Философия науки. Вып. 11: Этнос науки на рубеже веков. — М.: ИФ РАН, 2005.